

на адаптивність до факторів домінуючої інформатизації. Тобто сама інформатизація, будучи адаптивною до культури Індії зробила могутній інноваційний ривок на основі створення її вмільцями унікального інформаційного продукту та інформаційних технологій. І, мабуть, цьому сприяли інтравертність, органічно притаманна індусам, тобто їх звичка медитувати, — і тим самим легко адаптуватись до віртуального простору, а значить, до процесів інформатизації.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2007

УДК.316.422.44:004.422.322

О. І. Олійнич,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПЕРЕВАГИ І ЗАГРОЗИ ТЕХНОГЛОБАЛІЗМУ

В статті досліджено сутність явища «техноглобалізм», розглянуто період виникнення та сучасний етап його розвитку. Автором проаналізовано позитивні та негативні наслідки техноглобалізму, головну увагу зацентовано на економічних, екологічних та соціальних аспектах розвитку суспільства в умовах подальшого поглиблення техноглобалізму.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: техноглобалізм, інформаційна (постіндустріальна) революція, глобальні проблеми людства, електронна автоматизація, роботизація, технічна мутація суспільства.

В теорії «глобалізації» один з ключових термінів є «техноглобалізм», який має свої об'єктивні джерела, рушійні сили розвитку і, відповідно, є природнім історичним процесом. У його основі безперечно лежить НТП, високі технології та інновації, які є визначальними чинниками історичної трансформації суспільства.

На думку професорів Л. Роціуса та В. Д. Сікори, історія техноглобалізму розпочалася з 1977 року, коли Р. Ронштадт (R. Ronstadt) [1] спробував оцінити важливість НДДКР, які проводяться багатонаціональними корпораціями [2, с. 4—5]. Пізніше багато досліджень було опубліковано С. Острі (S. Ostry) та Р. Нельсоном (R. Nelson), Д. Архібугі (D. Archibugi) та Дж. Міхі (J. Michie), які зробили висновок, що техноглобалізм виник та вступив у фазу свого розвитку з 80-х років ХХ ст., одночасно з розгортанням нового етапу НТР, що характеризується як інформаційна (постіндустріальна) революція, при якій почали викори-

стовуватися інформаційні технології, «інтелектуальні» комп'ютери, поступово відбулася електронна автоматизація та роботизація всіх сфер і галузей економіки.

Більшість учених вважають, що техноглобалізм загалом означає процес глобалізації, який розповсюджується на сферу інноваційних технологій, НДДКР. Проте, якщо розглядається цей термін у вузькому значенні, то він означає, що процеси виробництва, трансмісії (передачі) і поширення (дифузії) технологій стають все більш інтернаціональними по своєму масштабу.

На сьогодні, стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій на основі електроніки, кібернетики, супутникових систем зв'язку, поява глобальної комп'ютерної мережі Internet кардинально змінюють джерела економічного, соціального та інтелектуального прогресу.

За оцінками експертів Організації економічного співробітництва й розвитку в середині ХХ ст. темпи економічного зростання визначалися прогресом технологій на 38 %, а на кінець цього ж століття — вже на 65 % [3, с. 143]. Таким чином, техноглобалізм сприяє економічному зростанню завдяки прогресу науки та технологій, якісно підвищує рівень відкритості національних економік та їх інноваційних систем, сприяє інтенсифікації обміну передовими досягненнями людства в економічній, науково-технічній та інтелектуальній сферах, що, безумовно, забезпечує прогрес усіх країн світу.

Однак, потрібно зосередити увагу на негативних наслідках, серйозних проблемах і ризиках, які приносить техноглобалізм для суспільства. Наприклад, розвиток науки й технологій стало сьогодні найважливішим фактором, що впливає на посилення нерівномірності економічного розвитку та постійно зростаючу взаємну соціально-політичну залежність країн світу. Також наслідком техноглобалізму є виникнення та загострення глобальних проблем для різних регіонів світу: екологічних (пов'язаних із катастрофічними наслідками людської діяльності), продовольчих, енергетичних та ресурсних, демографічних, запобігання війни із застосуванням зброї масового знищення й роззброювання тощо.

Працівник Інституту економічних стратегій у Вашингтоні Алан Тонельсон у статті «Небезпеки техноглобалізму» [4], досліджуючи економічні наслідки цього процесу, зазначає, що техноглобалізм є гарною назвою для прояву влади. Його основними рисами є: не зовсім послідовне поєднання інструментів та механізмів економічної політики промислових країн на початку

19-го століття; «зневага» до ролі національних урядів у забезпеченні конкурентних переваг країни на основі прогресу інноваційних технологій; абсолютистська «вілсонівська» віра в ефективність міжнародних інституцій при розв'язанні суперечностей, які виникають між країнами. Сутність цієї ідеології наступна: суспільство, зокрема американське, повинно вірити в те, що постійно зростаюча міжнародна економічна й технологічна інтеграція буде служити їх національним й особистим інтересам. Насправді, зазначає автор статті, у них немає іншого вибору, адже будь-які спроби національної влади вплинути на ці процеси в інтересах своєї держави будуть мати тільки протилежні наслідки для економіки.

Прихильники техноглобалізму в США почали активніше впливали на технологічну політику уряду в післявоєнний період (50-ті роки ХХ ст.) і особливо активно на початку 80-х років, коли вперше з'явилося занепокоєння щодо забезпечення високого рівня конкурентоспроможності американської економіки. Техноглобалісти відстоюють свої погляди по-різному. Деякі заперечують, що міжнародна економічна та технологічна діяльність взагалі може бути стратегічною. Вони не вірять, що країни можуть серйозно виграти або програти, взаємодіючи в технологічній сфері, а також не вірять у значимість таких країн. Інші вчені навпаки підтримують ідею техноглобалізму, аргументуючи це тим, що розвиток технологій стрімко наближає людство до нової ери, яка кардинально змінить нашу політику, роботу, наші родини й життєві цінності. Вони передбачають настання епохи, під час якої потужні технологічні зміни будуть скоріше сприяти розвитку меншості, індивідуалізму та імпровізації, ніж масштабності, інституціональності та системності.

Зрештою, протягом 1980-х років ідеї техноглобалістів отримали велику підтримку у суспільстві завдяки дослідженням американського Секретаря з питань праці Роберта Райха (Robert Reich). У своїй досить впливовій статті, опублікованій у «Harvard Business Review» під назвою «Хто Ми є?» [5], він наполегливо стверджував, що розвиток мультинаціональних корпорацій та глобалізація економічної та технологічної діяльності суттєво послабили зв'язок між процвітанням нації та успішною діяльністю її компаній. Саме тому, Р. Райх наполягав, щоб політика конкурентоспроможності фокусувалася на удосконаленні робочої сили, припускаючи, що всі країни в однаковій мірі будуть займатися виробництвом, дослідженнями, НДДКР у тих країнах, де є кваліфіковані працівники.

На думку А. Тонельсона, сьогоденний вигаданий потяг до техноглобалізму, а разом з цим і стрімке зниження ролі державного сектора в управлінні цим процесом, легко зрозуміти. Адже уряд, якому великих зусиль коштує своєчасна доставка пошти навряд чи знайде можливість проконтролювати чи правильно скерувати значні обсяги інформації та одночасно забезпечити багатомільярдний рух капіталів. Крім того, переваги великого безконтрольного технічного прогресу та глобального розповсюдження технологій можна помітити, завітавши у будь-який торговий центр у більшості країнах Тріади, де засоби інформації перенасичені історіями про людей, які на хвилі високих технологій домоглися багатства й слави, не маючи на старті нічого крім новітніх ідей, сміливості й невеликого стартового капіталу.

У подібному середовищі, таке поняття, як національні інтереси здаються явно застарілими та не вартими уваги техноглобалістів. Вони запевняють своїх прихильників у тому, що єдиною метою урядової економічної та технологічної політики повинно бути якнайшвидше глобальне розповсюдження технологій та досягнення найбільших масштабів руху капіталу незалежно від того, як це відіб'ється на окремих економіках, групах людей у таких країнах або спробах інших країн одержати конкурентні переваги.

А тим часом політичні, інформаційні та фінансові еліти США, що отримують неабияку вигоду від нової глобалізованої економіки, звертають особливу увагу на погляди техноглобалістів щодо міжнародних економічних та технологічних взаємовідносин. На їхню думку, Сполучені Штати не повинні перейматися своїм міжнародним становищем до того часу, поки світове господарство, до якого вони належать, буде продовжувати успішно розвиватися.

Якщо між країнами виникають протиріччя в технологічній сфері, що загрожують уповільненням розвитку всіх економік, то вони, на думку техноглобалістів, повинні вирішувати їх шляхом створення спільних міжнародних органів із застосуванням загальноприйнятих принципів рівності та ефективності. Крім того, такі організації повинні намагатися уникати подібних конфліктів та активно співпрацювати для досягнення загальнолюдського добробуту шляхом організації міжнародних програм з технологічної співпраці.

А. Тонельсон вважає, що основним недоліком техноглобалізму є його недостатня вивченість проблем міжнародної економіки й політики. Подібно до інших ідеологій, техноглобалізм досить

переконливо описує світ, що виглядає дуже привабливо, але має мало спільного з тим світом, у якому живе сьогодні людство. До того ж ідеологія «техноглобалізму» не дає жодної реалістичної поради стосовно того, як змінити цей світ.

Прихильники цієї ідеології вірять, що глобалізація може розвиватися за одним єдиним принципом, спричиненим дією вільних ринкових сил. Більше того, всі вони вірять, що якщо глобалізація відбуватиметься природним шляхом, вона перетворить міжнародну економіку і, як наслідок, міжнародні політичні відносини із постійного суперництва в гармонічне співіснування. На їхню думку, державна влада, боротьба націй за конкурентні переваги на світовій арені зникнуть. А вільні від державних обмежень капітал та технології пересуватимуться по всьому світу, що автоматично забезпечить досягнення економічної користі для найбільшої кількості людей.

Деякі техноглобалісти вірять, що рушійні сили поглиблення технологічної глобалізації стали настільки сильними, що уряди будуть змушені визнати її переваги. Проте, песимістичніше налаштовані техноглобалісти побоюються, що в урядах збережеться достатньо влади, щоб зупинити глобалізацію й спричинити новий цикл торговельних війн.

Фактично, найсерйозніші звинувачення на адресу техноглобалістів надходять від тих суб'єктів світового господарства, хто швидше всіх рухається до глобалізму (і нібито глобалізує у процесі все інше суспільство) — транснаціональних корпорацій. Відповідно до дослідження, проведеного у 1994 році Бюро оцінки технологій Конгресу США, ТНК розробляли переважну більшість своїх ключових технологій у своїх рідних країнах. Наприклад, в 1982 році американські корпорації проводили 8,7 % НДДКР закордоном. На 1991 рік цей показник досяг лише 12,7 % від усіх розробок (самі НДДКР збільшилися на 42,3 % за вказаний період) [4]. Таким чином, наведені дані свідчать, що наприкінці ХХ ст. глобалізація технологічного розвитку просунулася не так далеко, як про це заявляли техноглобалісти.

Однією з провідних тем техноглобалізму, на думку Л. Роціоса та В. Д. Сікори, є твердження про те, що з його розвитком національна система інновацій стала другорядним явищем, політика національних урядів, спрямована на заохочення науково-технологічного розвитку у своїй країні є, якщо не зайвою, то щонайменше не вартою витрачених зусиль, тому що все вирішують глобальні, всеохоплюючі сили техноглобалізму. Крім того, в ортодоксальній інтерпретації «техноглобалізму» терміни «національ-

ний», тобто «національно-державний» і «глобальний» розглядаються як протилежні. Вчені вважають, що при такому підході очевидною є прагнення техноглобалістів поставити під сумнів доцільність національної науково-технічної політики [2, с. 5].

Також в умовах техноглобалізму простежується тенденція до подальшого наростання технологічного розриву між промислово розвиненими й країнами, що розвиваються, оскільки технологічно відсталі країни, що не мають достатніх конкурентних переваг, продовжують перебувати на периферії світового господарства. Збільшення технологічного розриву призводить в остаточному підсумку до поляризації доходів населення в різних регіонах світу, що, в свою чергу, є фактором посилення соціальної напруженості й загострення соціальних проблем людства.

Щодо соціальних аспектів розвитку техноглобалізму, то останнім часом різко зросла увага до таких проблем, які стосуються існування глобальної технологічної цивілізації, тобто до тих, які розкривають проблеми взаємовідносини між природою, технікою та людиною. Адже за якусь мить в історії людства в результаті інтенсивного розвитку техноглобалізму змінився вигляд суспільства, а разом з цим і природи в цілому.

Як зазначає К. Ясперс у своєму дослідженні «Зміст і призначення історії», «поява сучасної техніки ознаменувала собою різке посилення соціальної динаміки. Вона перетворює все, що протягом тисячоліть людина знайшла в області праці, життя, мислення» [6, с. 326]. Учений писав, що якщо розглядати широту та глибину технологічних змін протягом всього людського існування, то сучасній епосі (епосі техноглобалізму — *прим. авт.*) належить вирішальне значення в розвитку цивілізації. При цьому розвиток техніки він зазвичай пов'язував зі зміною праці, тобто скороченням витрат, посиленням інтенсивності праці, еволюцією самого характеру праці.

Сучасною тенденцією розвитку продуктивних сил суспільства в умовах техноглобалізму є посилення процесу витіснення зі сфери зайнятості працівників, які менш пристосовані до прогресу техніки й постійним змінам в умовах праці, особливо в країнах, що розвиваються. Так, автомати поступово витісняють із виробництва живих робітників і, як наслідок, з'являється проблема незайнятих робочих рук та вільного часу. Передбачається, що до 2010 року роботи в розвинених капіталістичних країнах витиснуть 73 % зайнятої сьогодні робочої сили (тоді як уже зараз заводи напівпровідникових елементів у Силіконовій Долині в США,

виробляючи продукцію на 100—300 тис. дол. у день, обслуговуються персоналом у 5—10 осіб) [7].

Досліджуючи соціальну сторону техноглобалізму, потрібно звернути увагу на дослідження Ж. Еллюля наприкінці 1980-х років, який наголошує на тому, що «техніка — це фактор поневолення людини» [8, с. 148]. Технічні засоби стають самоціллю, дегуманізуя ціннісні норми моралі, політики, науки. На його думку, відбувається технічна мутація суспільства. У протилежному випадку дух техніцизму захопить не тільки матеріальне, але й духовне життя людини. Уже зараз, пише Ж. Еллюль, дух техніцизму не тільки опанував свідомість, але й проникнув навіть у несвідоме, що є ознакою формування глобального технократичного суспільства.

Заслуговує на увагу книга «Міф машини», написана Л. Мемфордом, в якій суспільство ототожнюється з мегамашиною, тобто гігантською соціотехнічною системою, жорстко регламентованою й уніфікованою. Вчений обвинувачує техніку в тому, що створенням ілюзії панування суспільства над природою, поневолила членів цього суспільства, перетворила їх у рабів машин. «Міф машини ввів заборони, обмеження, створив атмосферу примусовості й рабства, які й самі по собі, і як наслідок викликаних ними протидій загрожують сьогодні ще більш пагубними наслідками, ніж це було в епоху пірамід» [9, с. 63].

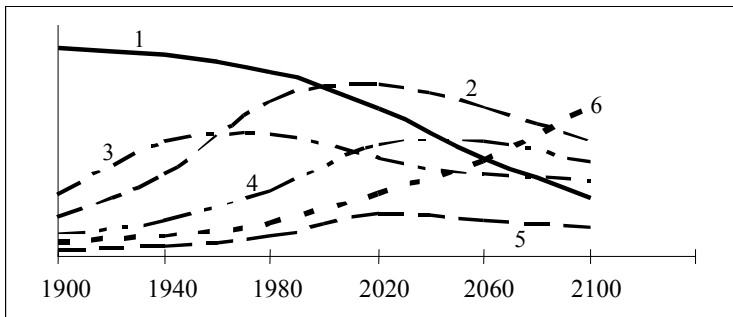
Всі вище зазначені тенденції негативно впливають на психіку та соціальний стан людини, так як за високий матеріальний добробут доводиться розплачуватися своїм духовним щастям, тобто повністю втрачається сенс життя людини. Так, на думку А. Бердяєва: «Машина й техніка завдає страшного удару духовному життю людини, і насамперед життю емоціональному, людським почуттям, душевно-емоціональна стихія згасає в сучасній цивілізації» [10, с. 76]. При цьому в умовах техноглобалізму інтелектуальний капітал (разом з новими технологіями) являється основною рушійною силою економічного зростання. Таким чином, загострення соціальних протиріч може призвести до зниження темпів росту економіки внаслідок погіршення якості інтелектуального капіталу.

Доповідаючи на симпозіумі країн ОЕСР на тему «Міжнародна технологічна кооперація», професор Л. Петерс (L. S. Peters) зауважив, що техноглобалізм охоплює загальні проблеми та інтереси, які цікавлять усіх, наприклад, вичерпні енергетичні ресурси, глобальне потепління, старіння нації тощо. Такі сфери науково-технологічної діяльності, як фундаментальні дослідження, технологічний розвиток і спрямовані на вирішення конкретної проб-

леми науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, мають на меті підняти життєвий рівень суспільства, тому він вважає, що є багато можливостей та перспективи для співпраці по цих напрямках у майбутньому [11].

Загальновідомо, що співвідношення людської діяльності з існуючими політичними режимами, культурою й природою породило цілу низку глобальних проблем, які стосуються всього людства й можуть бути вирішені спільними зусиллями всіх націй. Однією з найголовніших глобальних проблем сучасності (екологічної проблеми) є результат впливу технологічного розвитку людства на природне середовище його перебування — природу.

На рис. 1 продемонстровано тенденції світової динаміки в умовах поглиблення техноглобалізму та показано прогноз подальшого використання природних ресурсів, рівень забруднення навколишнього середовища, інтенсивність запровадження ресурсо-, енергозберігаючих технологій та ін.

1 — природні ресурси; 2 — населення; 3 — якість життя; 4 — інвестиції; 5 — забруднення навколишнього середовища; 6 — запровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій у всі сфери народного господарства

Рис. 1. Тенденції світової динаміки в умовах подальшого поглиблення техноглобалізму

Джерело: складено автором на основі [13].

Досліджуючи наростаюче забрудненням навколишнього середовища, порушення та виснаження екологічних систем, Дж. Мартін прийшов до висновку, що «у міру того, як технологія стає все більше могутньою, її здатність приносити або порятунок, або загибель зростає. Сьогодні нам легше знищити нашу планету, ніж ліквідувати вже нанесений збиток...» [12, с. 372]. Вчений також зазначає, що необхідно розвивати ті технології, які перебувають у

гармонії із природою, тобто технології, які не забруднюють та не знищують навколишнє середовище перенаселеної планети.

Отже, можна зробити висновок, що техноглобалізм — це принципово новий процес, який бере свій початок з середини ХХ ст. і набув значного прискорення та поширення у 80-х роках унаслідок реалізації досягнень науково-технічного прогресу. Прихильники техноглобалізму вважають, що він приносить користь країнам, що розвиваються, так як нові технології спричиняють менше шкоди навколишньому середовищу, ніж технології, які були ресурсномісткі та забруднювали екологію. Проте, його опоненти стверджують, що країни, що розвиваються, досить часто піддаються обману і розміщують на своїх територіях небезпечні для середовища виробництва. Як відомо, поглиблення техноглобалізму змінює не тільки масштаби й структуру виробництва в індустріально розвинених країнах, але й робить досить помітний глобальний вплив на якість життя, взаємовідносини людей між собою й з навколишнім світом. Разом з тим, потужний потенціал нових науково-технічних досягнень далеко не завжди використовується на користь людству. Однак, незважаючи на це в людства сьогодні немає іншої альтернативи крім подальшої інтенсифікації процесу глобального технологічного розвитку в силу поступового вичерпання наявних природних ресурсів, зростання народонаселення планети та загострення глобальних проблем.

Література

1. *Ronstadt R.* Research and Development. Abroad by US Multinationals, Praeger, New York, NY, 1977.
2. *Роциос Л., Сикора В. Д.* Глобализация технологии и национальные системы инноваций. — К., 1995. — С. 52.
3. СЭВ: наука — производство — сотрудничество. Пути к технологическому сотрудничеству (тенденции 80-х годов) / Отв. ред. Ширяев Ю. С. — М.: Наука, 1990. — 224 с.
4. Alan Tonelson, «The Perils of Techno-Globalism,» Issues in Science and Technology. Summer 1995, PP. 31—38.
5. Robert Reich, «Who Is Us?» Harvard Business Review, January-February, 1990, PP. 53—64.
6. *Ясперс К.* Смысл и назначение истории. — М.: Гнозис, 1994. — 528 с.
7. *Васильчук Ю. А.* Эпоха НТР: новые основы массового производства и общества // Полис. — 1996. — № 2. — С. 5—27 // <http://www.politstudies.ru>

8. Эллюль Ж. Другая революция // Новая технократическая волна на Западе. — М.: Прогресс, 1986.
9. Мэмфорд Л. Миф машины // Вестник МГУ. — Сер. 12. — 1992. — № 1.
10. Бердяев Н. А. Человек и машина // Вопросы философии. — 1989. — №2. — С. 72—95.
11. Working Group on Innovation and Technology Policy: Symposium on International Technology Co-operation in Paris, OECD, 1994, P. 29.
12. Новая технократическая волна на Западе. — М.: Прогресс, 1986.
13. Forrester J. W. World Dynamics. Cambridge, Mass.: Wright-Allen Press, Inc., 1971, P. 9.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2008

УДК 339.9

С. О. Савицька, аспірантка
кафедри політичної економії
обліково-економічного факультету,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА КОРПОРАЦІЯ DHL ТА ЇЇ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ТРАНЗИТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

В статті розглянуто діяльність транснаціональної компанії DHL та її вплив на соціальне-економічне життя країни. Описується історія компанії, умови праці та її участь у соціальних заходах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: DHL, корпоративна культура, експрес-доставка, мотивація, командний дух.

З розвитком глобалізації міжнародна діяльність набуває надзвичайно важливого значення. Транснаціональні корпорації нарощують обсяги реалізації і прибутків у глобальному масштабі та все більше заповнюють ринки, витісняючи національні компанії. Які ж складові успіху транснаціональних корпорацій? Що принесе їх діяльність приймаючій країні з транзитивною економікою?

У багатьох країнах існує дефіцит кваліфікованих кадрів, що є одним з факторів, який стримує економічне зростання цих країн. Саме підготовка управлінських кадрів дедалі частіше розглядається іноземними фірмами як необхідний крок до підвищення ефективності їхнього виробництва. Адже успіх організації багато в чому залежить від того, в якому ступені персонал обізнаний про стратегічні цілі і наскільки він зацікавлений і підготовлений